

**PAWEŁ PIOTROWSKI**

*Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej  
w Krakowie*

## SYMBOLIKA INSTRUMENTÓW MUZYCZNYCH W BIBLI

### Wstęp

Muzyka zajmuje w Biblii miejsce szczególne. Nie jest jedynie elementem estetycznym ani środkiem uświetniania uroczystości religijnych, lecz stanowi integralną część objawienia, kultu oraz doświadczenia religijnego Izraela. Już najstarsze księgi Starego Testamentu ukazują muzykę jako dar wpisany w porządek stworzenia, a zarazem jako narzędzie komunikacji człowieka z Bogiem i wspólnotą. Towarzyszy ona najważniejszym wydarzeniom historii zbawienia; od wyjścia Izraelitów z Egiptu, poprzez liturgię Świątyni Jerozolimskiej, aż po wizje prorockie i apokaliptyczne. Instrumenty muzyczne pojawiają się zarówno w kontekście uwielbienia Boga, jak i podczas uroczystości królewskich, wydarzeń wojennych, ce-

remonii pokutnych czy świąt religijnych. Nie pełnią jednak wyłącznie funkcji użytkowej. W wielu tekstach biblijnych stają się nośnikami określonych treści teologicznych oraz symboli wyrażających obecność Boga, Jego działanie wobec narodu wybranego, a także duchową kondycję człowieka (Braun, 2002, s. 6–14; Smith, 2011, s. 8–18).

Analiza instrumentów muzycznych obecnych w Biblii nie może ograniczać się wyłącznie do rekonstrukcji ich budowy czy sposobu wykonawstwa. Zagadnienia związane z budową, klasyfikacją oraz techniką gry na instrumentach muzycznych zostały szerzej omówione w opracowaniach instrumentoznawczych autora artykułu (Piotrowski, 2022, s. 5–6). Współczesna biblistyka oraz muzykologia historyczna coraz częściej zwracają uwagę na ich znaczenie semantyczne i symboliczne. Instrument w kulturze biblijnej był bowiem znakiem, którego funkcja wykraczała poza samo *wydobywanie dźwięku*. Dźwięk szofaru oznaczał wezwanie Boga do zgromadzenia ludu, rozpoczęcie święta, mobilizację wojenną lub moment sądu. Harfa i lira symbolizowały modlitwę, królewską godność. Cymbały, bębny i tambury wyrażały radość, zwycięstwo oraz wdzięczność wobec Boga, natomiast trąby kapłańskie stanowiły integralny element liturgii świątynnej. Instrument stawał się zatem znakiem określonego działania Boga oraz odpowiedzi człowieka na Boże wezwanie (Idelsohn, 1929, s. 17–31; Werner, 1984, s. 55–68).

Znaczenie symboliczne instrumentów muzycznych należy rozpatrywać w szerszym kontekście kultury starożytnego Bliskiego Wschodu. Izrael nie rozwijał swojej tradycji muzycznej w izolacji, lecz pozostawał w stałym kontakcie z cywilizacjami Egiptu, Mezopotamii, Fenicji i Syrii. Liczne odkrycia archeologiczne, ikonografia oraz teksty klinowe pozwalają dostrzec podobieństwa w zakresie instrumentarium, jednocześnie ukazując oryginalność izraelskiej refleksji religijnej. O ile w kulturach ościennych muzyka często wiązała się z praktykami magicznymi lub kultami bóstw, o tyle w Izraelu została podporządkowana idei przymierza z jednym Bogiem Jahwe. Instrument muzyczny nie był więc przedmiotem kultu, lecz środkiem oddawania czci Jahwe i wyrażania wiary wspólnoty przymierza (de Vaux, 1965, s. 281–294; Braun, 2002, s. 29–52).

Na szczególną uwagę zasługuje związek muzyki z liturgią świątynną. Organizacja służby lewickiej, przypisywana tradycji Dawidowej, doprowadziła do wykształcenia profesjonalnych zespołów śpiewaków i instrumentalistów, których zadaniem była oprawa muzyczna kultu. Muzyka nie stanowiła dodatku do liturgii, lecz była jednym z jej konstytutywnych elementów. Psalmodyczny śpiew, akompaniament instrumentów oraz utwory wykonywane na trąbach tworzyły spójną strukturę celebracji religijnej, podkreślając świętość miejsca i czasu. Nieprzypadkowo Księgi Kronik poświęca-

ją organizacji muzyki świątynnej znacznie więcej miejsca niż opisowi samych instrumentów, wskazując tym samym na ich znaczenie teologiczne i liturgiczne (Braun, 2002, s. 109–132; Smith, 2011, s. 89–106).

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie symboliki instrumentów muzycznych występujących w Biblii oraz analiza ich funkcji w świetle egzegezy biblijnej, historii religii i współczesnych badań muzykologicznych. Przedmiotem analizy nie będzie rekonstrukcja historyczna wszystkich instrumentów znanych starożytnemu Izraelowi, lecz przede wszystkim próba odpowiedzi na pytanie, jakie treści religijne i antropologiczne niosły one w tekstach biblijnych. Zastosowana metoda ma charakter interdyscyplinarny i jest próbą łączenia analizy tekstów biblijnych z wynikami badań archeologicznych, historycznych oraz muzykologicznych. Takie ujęcie w moim przekonaniu pozwoli spojrzeć na instrumenty muzyczne nie tylko jako element dawnej kultury materialnej, ale również jako ważny składnik biblijnego języka symboli, za pomocą którego autorzy natchnieni przekazywali prawdy teologiczne i kształtowali religijną świadomość Izraela.

## Muzyka jako język relacji człowieka z Bogiem

Muzyka od najdawniejszych czasów stanowiła jeden z podstawowych sposobów wyrażania doświadczenia religijnego. Jej rozwój na przestrzeni dziejów, od kultur starożytnych po muzykę klasyczną, świadczy o trwałości funkcji religijnych, społecznych i kulturowych sztuki dźwięku (Piotrowski, 2018, s. 5–7). Zanim powstały rozbudowane formy refleksji teologicznej, człowiek odpowiadał na doświadczenie *sacrum* poprzez śpiew, rytm i dźwięk instrumentów. Nie dziwi zatem fakt, że również w tradycji biblijnej muzyka nie jest przedstawiana jedynie jako element estetyczny, lecz jako szczególna forma dialogu pomiędzy człowiekiem a Bogiem. Dźwięk staje się językiem modlitwy, uwielbienia, dziękczynienia, błagania, pokuty oraz wyznania wiary. W tym sensie muzyka przekracza funkcję artystyczną i nabiera wymiaru teologicznego, ponieważ uczestniczy w komunikacji między Stwórcą a człowiekiem (Braun, 2002, s. 15–21).

Autorzy biblijni ukazują muzykę jako rzeczywistość wpisaną w historię zbawienia. Już pierwsze wzmianki o instrumentach muzycznych pojawiają się w Księdze Rodzaju, gdzie Jubal zostaje nazwany „ojcem wszystkich grających na cytrze i flecie” (Rdz 4,21). Cytra należała do najstarszych instrumentów strunowych, których konstrukcja i sposób

gry ewoluowały przez kolejne epoki, zachowując jednak podstawową funkcję akompaniamentu wokalnego (Piotrowski, 2022, s. 53–61). Tekst ten nie ma jedynie charakteru kronikarskiego. Wskazuje, że działalność muzyczna należy do podstawowych przejawów rozwoju ludzkiej cywilizacji. Muzyka zostaje ukazana jako dar wpisany w ludzką naturę i kulturę, który może służyć zarówno codziennemu życiu, jak i oddawaniu czci Bogu (de Vaux, 1965, s. 490–493).

Szczególnego znaczenia muzyka nabiera w wydarzeniach związanych z wyzwoleniem Izraela z niewoli egipskiej. Pieśń Mojżesza i Miriam po przejściu przez Morze Czerwone (Wj 15,1-21) należy do najstarszych hymnów biblijnych i stanowi model późniejszej modlitwy uwielbienia. Śpiew nie jest tutaj dodatkiem do wydarzenia historycznego, lecz jego interpretacją teologiczną. Naród odpowiada muzyką na doświadczenie zbawczej interwencji Boga. Towarzyszące śpiewowi bębny i taniec podkreślają wspólnotowy charakter dziękczynienia oraz ukazują jedność modlitwy, słowa i gestu (Smith, 2011, s. 32–37).

W wielu miejscach Starego Testamentu muzyka zostaje przedstawiona jako forma modlitwy. Szczególnie widoczne jest to w Księdze Psalmów, która stanowi najważniejszy zbiór poezji religijnej Izraela. Psalmi nie były przeznaczone wyłącznie do recytacji, lecz wykonywano je z akompaniemen-

tem instrumentów muzycznych. Świadczą o tym zarówno nagłówki wielu psalmów, jak i liczne wezwania do uwielbiana Boga przy pomocy harfy, cytry, trąb, cymbałów czy bębnów (np. Ps 33; Ps 98; Ps 150). Instrument muzyczny nie zastępuje tu słów modlitwy, ale je wzmacnia i pogłębia, umożliwiając pełniejsze wyrażenie relacji człowieka z Bogiem (Braun, 2002, s. 93–109).

Szczególne miejsce w tradycji biblijnej zajmuje postać Dawida. Autorzy ksiąg historycznych przedstawiają go nie tylko jako króla i wojownika, ale również jako poetę, śpiewaka i muzyka. Gra Dawida na harfie przynosi ulgę Saulowi dręczonemu przez złego ducha (1 Sm 16,23), co wskazuje, że muzyce przypisywano również wymiar terapeutyczny. Nie oznaczało to jednak *magicznego* działania dźwięku. Skuteczność muzyki wynikała z jej związku z obecnością Boga, który udziela człowiekowi pokoju i przywraca wewnętrzny ład (Idelsohn, 1929, s. 24–29).

Relacyjny charakter muzyki szczególnie wyraźnie ujawnia się w kulcie świątynnym. Liturgia sprawowana w Świątyni Jerozolimskiej angażowała śpiewaków, lewitów i instrumentalistów, których zadaniem było nie tylko upiększenie celebracji, lecz przede wszystkim uczestnictwo w oddawaniu chwały Bogu. Muzyka stawała się więc językiem całej wspólnoty Izraela i w tym kontekście instrumenty muzyczne nie pełniły funkcji autonomicz-

nej, lecz pozostawały podporządkowane modlitwie i ofierze. Ich dźwięk wyrażał jedność zgromadzenia oraz przypominał o obecności Boga pośród swojego ludu (Werner, 1984, s. 69–86).

Warto zauważyć, że w Biblii muzyka jest także środkiem komunikacji Boga z człowiekiem. Dźwięk szofaru ogłasza objawienie na Synaju (Wj 19,16-19), zwołuje lud na zgromadzenia (Lb 10,1-10), rozpoczyna rok jubileuszowy (Kpł 25,9), a także towarzyszy wydarzeniom o charakterze eschatologicznym. Instrument przestaje być tu jedynie narzędziem muzycznym, stając się znakiem Bożej obecności oraz Jego działania w historii. Muzyka nie tylko wyraża odpowiedź człowieka na słowo Boże, ale sama staje się nośnikiem tego słowa.

Analiza tekstów biblijnych prowadzi zatem do wniosku, że muzyka pełni funkcję języka religijnego (Smith, 2011, s. 185–197). Jest językiem szczególnym, ponieważ pozwala wyrazić treści, których nie sposób oddać wyłącznie za pomocą słów. W doświadczeniu Izraela śpiew i dźwięk instrumentów stanowią odpowiedź człowieka na Boże objawienie, budują wspólnotę wierzących oraz wprowadzają uczestników liturgii w przestrzeń spotkania z Bogiem. W tym sensie muzyka nie jest jedynie oprawą kultu, lecz jednym z jego istotnych wymiarów, współtworzącym doświadczenie wiary i religijnej komunikacji.

## Instrument muzyczny jako znak obecności Boga

W tradycji biblijnej instrument muzyczny nie był wyłącznie narzędziem służącym wykonywaniu melodii. Jego obecność wiązała się z określonym kontekstem religijnym, społecznym i symbolicznym, dzięki czemu stawał się znakiem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla wspólnoty Izraela. Dźwięk instrumentu nie tylko towarzyszył czynnościom liturgicznym, lecz często zapowiadał działanie Boga, wskazywał na Jego obecność lub stanowił odpowiedź człowieka na Bożą interwencję. Instrument muzyczny uczestniczył zatem w komunikacji pomiędzy światem ludzkim i rzeczywistością *sacrum*, przekraczając swoją funkcję użytkową (Braun, 2002, s. 73–89).

Najbardziej wyrazistym przykładem takiej symboliki jest szofar – instrument wykonany z rogu baraniego. W sensie instrumentoznawczym należy do grupy naturalnych instrumentów dętych, nie-wyposażonych w mechanizmy umożliwiające zmianę skali dźwiękowej (Piotrowski, 2022). W Piśmie Świętym jego dźwięk nie jest zwyczajnym sygnałem akustycznym, lecz znakiem objawiającego się Boga. Podczas zawarcia przymierza na Synaju czytamy „rozległ się bardzo donośny głos trąby” (Wj 19,16), a chwilę później „głos trąby stawał się coraz donośniejszy” (Wj 19,19). Opis ten ukazuje szo-

far jako element teofanii. Narastający dźwięk nie służy sprawie wydarzenia, ale podkreśla majestat Boga oraz oddziela sferę świętości od codzienności. W świadomości Izraelitów odgłos szofaru oznaczał, że sam Bóg wkracza w historię swojego ludu (de Vaux, 1965, s. 434–438).

Podobną funkcję pełniły srebrne trąby (*hăšošetôt*), których wykonanie zostało nakazane Mojżeszowi (Lb 10,1-10). Ich zastosowanie zostało ściśle określone: zwoływały zgromadzenie, regulowały porządek marszu Izraelitów, ogłaszały święta oraz towarzyszyły składaniu ofiar. Trąby nie miały charakteru wyłącznie organizacyjnego. Tekst biblijny jasno podkreśla, że ich dźwięk miał „przypominać przed Panem” o Jego ludzie (Lb 10,10). Instrument stawał się więc widzialnym i słyszalnym znakiem przymierza, przypominając zarówno ludziom o Bogu, jak i – w języku antropomorficznym Biblii – Bogu o Jego obietnicach wobec Izraela (Kubies, 2023, s. 119–126).

Znaczenie instrumentów muzycznych szczególnie uwidacznia się podczas uroczystego przeniesienia Arki Przymierza do Jerozolimy (2 Sm 6,5; 1 Krn 15,16-28). Opis ten wymienia liczne instrumenty: harfy, liry, cymbały oraz trąby. To bogactwo instrumentarium wcale nie miało jedynie podkreślić okazałości ceremonii. Trzeba pamiętać, że Arka była znakiem obecności Boga pośród ludu Izraela, dlatego towarzysząca jej muzyka wyrażała przede

wszystkim radość wynikającą z bliskości Jahwe. Instrumenty stawały się tu elementem liturgicznego dialogu pomiędzy Bogiem a wspólnotą wierzących, ukazując, że uwielbienie obejmuje całego człowieka, a więc jego słowo, ciało, emocje i twórczość muzyczną (Braun, 2002, s. 115–123).

Na szczególną uwagę zasługuje również prorocki wymiar muzyki. W kilku miejscach Starego Testamentu muzyka towarzyszy doświadczeniu prorokiemu. Elizeusz, zanim wypowie wyrocznię, poleca sprowadzić muzyka. Autor natchniony zauważa: „gdy grał muzyk, spoczęła na nim ręka Pana” (2 Krl 3,15). Tekst ten nie sugeruje jakiegoś magicznego działania muzyki, lecz wskazuje, że dźwięk instrumentu tak po prostu sprzyjał skupieniu, modlitwie i otwarciu na Boże natchnienie. Muzyka tworzyła przestrzeń duchowej dyspozycyjności, w której prorok mógł przyjąć słowo Boga (Smith, 2011, s. 81–86).

Równie istotny jest terapeutyczny wymiar instrumentów muzycznych ukazany w opowiadaniu o Dawidzie i Saulu, o którym wspomnieliśmy wyżej (1 Sm 16,14-23). Gra Dawida na harfie przynosi królowi ulgę i wewnętrzne uspokojenie. W interpretacji tego fragmentu należy unikać redukcji muzyki (gry) do kategorii psychologicznych. Autor biblijny wskazuje bowiem, że skuteczność muzyki wynika z działania Boga, który poprzez nią przywraca człowiekowi pokój. Instrument muzyczny

staje się narzędziem Bożego działania w rękach człowieka, a nie autonomicznym źródłem uzdrowienia (Idelsohn, 1929, s. 41–47).

Symboliczne znaczenie instrumentów znajduje swoje dopełnienie w Psalmach. Wezwania do uwielbiania Boga przy pomocy harfy, cytry, trąb, fletów czy cymbałów nie są jedynie zachętą do wykonywania muzyki. Oznaczają zaangażowanie całego stworzenia w oddawanie chwały Stwórcy. Instrument przestaje być własnością człowieka, a staje się elementem liturgii, w której całe stworzenie odpowiada na dobroć Boga. Szczególnie wyraźnie ukazuje to Psalm 150, będący swoistym zwieńczeniem psalterza, gdzie bogactwo instrumentarium symbolizuje powszechność uwielbienia oraz pełnię oddawanej Bogu czci (Werner, 1984, s. 92–97).

Analiza tekstów biblijnych prowadzi zatem do wniosku, że instrument muzyczny w Biblii posiada podwójną funkcję. Z jednej strony pozostaje narzędziem wykonywania muzyki, z drugiej zaś staje się symbolem obecności Boga, znakiem przymierza, środkiem liturgicznej komunikacji oraz wyrazem odpowiedzi człowieka na Boże działanie. Jego znaczenie wykracza daleko poza sferę estetyczną, wpisując się w biblijną teologię objawienia i kultu. Z tego względu instrumentarium Izraela należy interpretować nie tylko w perspektywie historii muzyki, lecz także jako ważny element języka symboli,

za pomocą którego autorzy natchnieni przekazywali prawdy wiary.

### **Symbolika instrumentów strunowych**

Instrumenty strunowe należą do najczęściej wspominanych instrumentów muzycznych w Biblii. Wśród nich szczególne miejsce zajmują przede wszystkim *kinnôr* oraz *nēbel*, tłumaczone w polskich przekładach najczęściej jako harfa, cytra lub lira (Piotrowski, 2022, s. 53–61). Choć współczesne nazewnictwo nie zawsze oddaje rzeczywistą konstrukcję tych instrumentów, ich znaczenie w kulturze religijnej Izraela pozostaje bezsporne. Towarzyszyły one modlitwie, śpiewowi psalmów, uroczystościom świątynnym, wydarzeniom dworskim oraz prorockim. W odróżnieniu od instrumentów sygnałowych, takich jak szofar czy srebrne trąby, instrumenty strunowe nie były związane z przekazywaniem poleceń, lecz z tworzeniem przestrzeni modlitwy i uwielbienia. W tym sensie symbolizowały wewnętrzną harmonię człowieka pozostającego w relacji z Bogiem (Braun, 2002, s. 53–72).

Najstarsza biblijna wzmianka o instrumentach strunowych znajduje się w Księdze Rodzaju, gdzie Jubal został tam nazwany „ojcem wszystkich grających na cytrze i flecie” (Rdz 4,21). Umieszczenie tej informacji w genealogii potomków Kaina świadczy o tym, że autor natchniony postrzega muzykę jako

jedno z fundamentalnych osiągnięć ludzkiej kultury. Instrumenty strunowe stają się symbolem twórczości człowieka, jego zdolności do porządkowania świata dźwięków oraz wyrażania przeżyć, które trudno oddać wyłącznie za pomocą słowa. Już na tym etapie muzyka jawi się jako element budowania cywilizacji, nie tracąc jednocześnie potencjału religijnego (de Vaux, 1965, s. 490–493).

Szczególne znaczenie instrumentów strunowych ujawnia się w działalności Dawida. Tradycja biblijna przedstawia go jako wybitnego muzyka, poetę i autora licznych pieśni religijnych. Współcześnie określilibyśmy Dawida mianem artysty. Gra na *kinnôr* i w ten sposób przynosi ukojenie Saulowi (1 Sm 16,23). Harfa w rękach Dawida staje się czymś więcej niż grą; staje się symbolem ładu przywracanego przez Boga człowiekowi pogrążonemu w duchowym niepokoju. Dźwięk instrumentu nie działa sam z siebie, lecz pozostaje narzędziem, poprzez które objawia się Boże miłosierdzie i pokój. Muzyka ukazuje tutaj swoją funkcję mediacyjną, prowadząc człowieka od wewnętrznego chaosu ku harmonii (Idelsohn, 1929, s. 24–41).

Instrumenty strunowe odgrywały również zasadniczą rolę w kulcie Świątyni Jerozolimskiej. Księgi Kronik wielokrotnie wspominają lewitów wykonujących śpiew przy akompaniamencie harf i lir (1 Krn 15,16-24; 25,1-7). W opisach tych instrumenty nie pełnią jedynie funkcji akompaniującej.

Są elementem uporządkowanej liturgii, w której każda czynność posiada znaczenie religijne. Harmonia dźwięków odzwierciedla harmonię stworzenia oraz porządek ustanowiony przez Boga. Muzyka wykonywana przez lewitów staje się znakiem ładu liturgicznego, a zarazem zapowiedzią doskonałego uwielbienia, którego pełnia należy do rzeczywistości eschatologicznej (Smith, 2011, s. 94–106).

Nieprzypadkowo instrumenty strunowe dominują również w Psalmach. Psalmista wielokrotnie zachęca do wychwalania Boga przy pomocy harfy i cytry (Ps 33,2; Ps 92,4; Ps 98,5; Ps 144,9; Ps 147,7). Instrument nie jest tu traktowany jako środek wzbogacający oprawę muzyczną, lecz jako narzędzie modlitwy. Gra na instrumencie oznacza pełne zaangażowanie człowieka w akt uwielbienia Go. W kulturze hebrajskiej modlitwa obejmuje całego człowieka, a więc jego słowo, gesty, emocje i całą twórczość artystyczną. Dlatego instrument strunowy staje się symbolem serca skierowanego ku Bogu, którego wewnętrzne poruszenia znajdują wyraz w harmonijnym dźwięku (Werner, 1984, s. 92–101).

Na płaszczyźnie symbolicznej instrumenty strunowe odzwierciedlają również ideę pokoju. W przeciwieństwie do szofaru, którego dźwięk oznaczał mobilizację, sąd lub objawienie Boga, harfa i lira kojarzone są przede wszystkim z ciszą, kontemplacją oraz uwielbieniem. W wielu tekstach

prorockich brak muzyki oznacza doświadczenie sądu i zniszczenia (Iz 24,8-9; Ez 26,13), natomiast jej obecność staje się znakiem odnowienia i błogosławieństwa. Instrumenty strunowe symbolizują zatem nie tylko piękno muzyki, ale również przywrócenie właściwej relacji pomiędzy Bogiem i człowiekiem.

W tradycji judeochrześcijańskiej symbolika harfy została rozwinięta również przez Ojców Kościoła. Święty Augustyn interpretował struny instrumentu jako obraz ludzkiego serca napiętego ku Bogu, natomiast zgodne współbrzmienie poszczególnych strun rozumiał jako symbol jedności wierzących tworzących Kościół (Augustyn, *Enarrationes in Psalmos*, zwłaszcza komentarze do Ps 32 i Ps 143). Choć interpretacje patrystyczne wykraczają poza historyczny sens tekstów biblijnych, świadczą o trwałości symboliki instrumentów strunowych w tradycji chrześcijańskiej pierwszych czterech wieków.

Analiza świadectw biblijnych prowadzi do wniosku, że instrumenty strunowe stały się przede wszystkim symbolem modlitwy, duchowej harmonii oraz uwielbienia Boga. Ich obecność w kulcie Izraela podkreślała, że relacja człowieka ze Stwórcą nie ogranicza się do wypowiedzanego słowa, lecz obejmuje całe bogactwo ludzkiej ekspresji. Dźwięk harfy czy liry wyrażał wewnętrzne doświadczenie wiary, czyniąc muzykę jednym z najbardziej uni-

wersalnych języków religijnych obecnych na kartach Pisma Świętego.

## **Symbolika instrumentów dętych**

Wśród instrumentów muzycznych występujących na kartach Biblii szczególne miejsce zajmują instrumenty dęte. W przeciwieństwie do – omówionych wyżej – instrumentów strunowych, które najczęściej towarzyszyły śpiewowi i modlitwie, instrumenty dęte pełniły przede wszystkim funkcje sygnalizacyjne, liturgiczne oraz ceremonialne. Ich dźwięk posiadał charakter wspólnotowy. Oznaczał początek zgromadzenia, zapowiadał święta, mobilizował do walki, ogłaszał zwycięstwo lub wzywał do pokuty. Instrumenty te stawały się zatem nie tylko środkiem komunikacji pomiędzy ludźmi, lecz także znakiem działania Boga w historii narodu wybranego. Ich symbolika wykraczała daleko poza funkcję muzyczną, wpisując się w biblijną teologię objawienia i przymierza (Braun, 2002, s. 123–146).

Najbardziej charakterystycznym instrumentem dętym starożytnego Izraela był szofar – instrument wykonywany z rogu baraniego lub kozła. W Biblii pojawia się on ponad siedemdziesiąt razy i niemal zawsze towarzyszy wydarzeniom o wyjątkowym znaczeniu religijnym lub narodowym. Szofar nie służył wykonywaniu melodii. Jego prosty, donośny dźwięk miał zwrócić uwagę całej wspólnoty na coś ważnego oraz wskazać, że rozpoczyna się wydarzenie wymagające

jące szczególnej gotowości duchowej, społecznej lub po prostu mobilizacji (Montagu, 2002, s. 45–58).

Pierwszym wielkim wydarzeniem, podczas którego rozbrzmiewa szofar, jest objawienie Boga na górze Synaj. Autor Księgi Wyjścia pisze: „rozległ się bardzo donośny głos trąby” (Wj 19,16), a następnie „głos trąby stawał się coraz donośniejszy” (Wj 19,19). Dźwięk instrumentu staje się jakby integralnym elementem teofanii. Nie pochodzi on od człowieka, lecz jest znakiem obecności Boga oraz świętości miejsca objawienia. W tradycji żydowskiej wydarzenie to na trwałe połączyło szofar z ideą przymierza, posłuszeństwa i Bożego objawienia (de Vaux, 1965, s. 434–438).

Istotną funkcję i bardzo podobną do szofar pełniły również srebrne trąby (*hăšōšerôt*), których wykonanie zostało szczegółowo opisane w Księdze Liczb (Lb 10,1-10). Były one instrumentami kapłańskimi, używanymi wyłącznie przez potomków Aarona. Ich dźwięk zwoływał zgromadzenie Izraela, wyznaczał moment rozpoczęcia marszu, towarzyszył składaniu ofiar oraz obchodom świąt religijnych. Jak zauważa Grzegorz Kubies, trąby stanowiły nie tylko praktyczny środek komunikacji, lecz także znak liturgicznej obecności Boga pośród swojego ludu. Ich użycie wpisywało się w rytm życia religijnego Izraela, przypominając o trwałości przymierza zawartego na Synaju (Kubies, 2023, s. 119–132).

Symbolika instrumentów dętych ujawnia się również w czasie świąt religijnych. Szczególne znaczenie posiada *Rosz Haszana*, określana w Biblii jako „dzień trąbienia” (Kpł 23,24; Lb 29,1). Dźwięk szofaru rozpoczynał nowy rok religijny, wzywając wiernych do rachunku sumienia, pokuty i duchowego przygotowania na Dzień Pojednania. Również zakończenie *Jom Kipur* było obwieszczane dźwiękiem szofaru, symbolizującym pojednanie człowieka z Bogiem oraz rozpoczęcie nowego etapu życia religijnego. Instrument stawał się zatem znakiem nawrócenia oraz odnowienia przymierza.

Instrumenty dęte odgrywały także istotną rolę w wydarzeniach militarnych. Zdobycie Jerycha (Joz 6,4-20) ukazuje szofar jako narzędzie uczestniczące w realizacji Bożego planu zbawienia. Upadek murów miasta nie następuje wskutek siły militarnej Izraela, lecz dzięki posłuszeństwu wobec Bożych poleceń. Dźwięk szofaru symbolizuje zatem zwycięstwo, którego źródłem jest sam Bóg. Podobną funkcję pełni on w opowiadaniu o Gedeonie (Sdz 7,16-22), gdzie odgłos rogów wywołuje zamieszanie w obozie Madianitów i prowadzi do zwycięstwa Izraela.

Prorocy wykorzystują symbolikę instrumentów dętych jako obraz Bożego wezwania do nawrócenia. Izajasz, Jeremiasz, Ezechiel, Joel czy Amos przedstawiają dźwięk trąby jako zapowiedź sądu

Bożego oraz wezwanie do duchowego przebudzenia i pokuty (Iz 18,3; Jr 4,19; Ez 33,3-6; Jl 2,1; Am 3,6). Instrument przestaje tu być jedynie elementem liturgii, a staje się metaforą prorockiego przepowiadania. Tak jak donośny głos szofaru dociera do całej wspólnoty, tak również słowo proroka ma poruszyć sumienia i skłonić ludzi do powrotu do Boga (Smith, 2011, s. 118–126).

Symbolika instrumentów dętych osiąga swoje dopełnienie w literaturze apokaliptycznej. W Nowym Testamencie motyw trąby pojawia się w nauczaniu Jezusa (Mt 24,31), w listach św. Pawła (1 Kor 15,52; 1 Tes 4,16) oraz przede wszystkim w Apokalipsie św. Jana, gdzie siedem trąb zapowiada kolejne etapy sądu Bożego (Ap 8–11). Autor Apokalipsy świadomie nawiązuje do starotestamentalnej symboliki szofaru, ukazując go jako znak ostatecznej interwencji Boga w dzieje świata i ludzkości. Dźwięk instrumentu oznacza początek nowej rzeczywistości oraz definitywne zwycięstwo Boga nad złem.

Analiza powyższych tekstów biblijnych prowadzi do konkluzji, że instrumenty dęte stanowią przede wszystkim symbole objawienia, wezwania, przymiery i Bożego działania w historii. Ich dźwięk nigdy nie pozostaje neutralny. Jest zawsze komunikatem skierowanym do wspólnoty wierzących, wzywającym do modlitwy, czuwania, pokuty lub radości. Dzięki temu instrumenty dęte zajmują wyjątkowe miejsce w symbolice biblijnej, stając się jednym

z najbardziej rozpoznawalnych znaków obecności Boga wśród swojego ludu.

## **Symbolika instrumentów perkusyjnych**

Instrumenty perkusyjne zajmują w Biblii miejsce szczególne, choć wzmianki o nich są mniej liczne niż o instrumentach strunowych czy dętych. Ich obecność wiąże się przede wszystkim z wydarzeniami o charakterze wspólnotowym, w których dominuje radość, dziękczynienie, zwycięstwo oraz publiczne uwielbienie Boga. Do najczęściej wymienianych instrumentów tej grupy należą bęben obręczowy (*tōp*), tamburyn, cymbały (*šešselîm* i *mešiltayim*) oraz inne instrumenty rytmiczne wykorzystywane podczas świąt, procesji i celebracji religijnych. Ich podstawową funkcją było nadawanie rytmu śpiewowi i tańcom, jednak w perspektywie biblijnej posiadały również wyraźne znaczenie symboliczne (Braun, 2002, s. 147–168), zaś w klasyfikacji instrumentoznawczej bębny, tamburyny i podobne instrumenty należą do grupy membranofonów, natomiast cymbały stanowią odrębną kategorię instrumentów strunowych uderzanych (Piotrowski, 2022, s. 26–30; 51–52).

Najstarsze świadectwo wykorzystania instrumentów perkusyjnych znajduje się w opisie przejścia Izraelitów przez Morze Czerwone. Po zwycięstwie nad wojskami faraona prorokini Miriam „wzięła bęben do ręki, a wszystkie kobiety wyszły

za nią z bębami i tańcem” (Wj 15,20). Muzyka nie jest tutaj jedynie spontaniczną reakcją na zagrożenie niebezpieczeństwa. Stanowi liturgiczną odpowiedź wspólnoty na zbawcze działanie Boga i cud przejścia przez Morze Czerwone. Bęben i taniec stają się znakami wdzięczności oraz publicznego wyznania wiary w Boga, który wyzwala swój lud z niewoli egipskiej. Symbolika instrumentu nie koncentruje się na samym rytmie, lecz na doświadczeniu radości wynikającej z Bożej interwencji (Smith, 2011, s. 32–37).

Podobną funkcję instrumenty perkusyjne pełniły podczas uroczystości związanych z Arką Przymierza. Opis przeniesienia Arki do Jerozolimy podkreśla, że Dawid oraz cały dom Izraela świętowali przed Panem, grając na licznych instrumentach, wśród których znalazły się również tamburyny i cymbały (2 Sm 6,5; 1 Krn 13,8). Instrumenty rytmiczne wyrażają tutaj radość wspólnoty z obecności Boga pośród swojego ludu. Ich donośne brzmienie nie ma charakteru widowiskowego, lecz liturgiczny. Podkreśla wyjątkowość wydarzenia oraz jedność zgromadzenia uczestniczącego w kulcie (Braun, 2002, s. 115–123).

Na szczególną uwagę zasługują cymbały, które w okresie monarchii stały się jednym z podstawowych instrumentów świątynnych. Księgi Kronik wielokrotnie wspominają lewitów grających na cymbałach podczas sprawowania liturgii (1 Krn

15,19; 16,5; 25,1-6). Instrument ten pełnił funkcję rytmiczną, ale jednocześnie wyznaczał uroczyste momenty celebracji. Jego mocne, metaliczne brzmienie akcentowało doniosłość modlitwy wspólnotowej oraz podkreślało przejścia pomiędzy poszczególnymi częściami śpiewu liturgicznego. Cymbały stawały się zatem symbolem uroczystego uwielbienia Boga oraz wspólnotowego charakteru kultu (Werner, 1984, s. 102–108).

W Psalmach instrumenty perkusyjne pojawiają się przede wszystkim jako znak radości. Psalmista zachęca: „Chwalcie Go bębniem i tańcem” (Ps 150,4), ukazując rytm jako integralny element uwielbienia. Charakterystyczne jest połączenie bębna z tańcem, które wskazuje na całościowe zaangażowanie człowieka w oddawanie chwały Bogu.

W tradycji biblijnej taniec nie miał charakteru rozrywkowego w dzisiejszym rozumieniu tego słowa, lecz był gestem liturgicznym, wyrażającym radość płynącą z doświadczenia Bożej obecności. Instrument perkusyjny stawał się więc symbolem wiary przeżywanej nie tylko intelektualnie, ale również poprzez ciało, ruch i wspólnotowe świętowanie (Idelsohn, 1929, s. 56–63).

W tekstach prorockich brak muzyki rytmicznej oznacza natomiast utratę Bożego błogosławieństwa. Prorocy zapowiadają, że w czasie sądu ustaną dźwięki bębnow, cymbałów i pieśni weselnych (Iz 24,8; Jr 7,34; Ez 26,13). Cisza staje się sym-

bolem zniszczenia, smutku i zerwania relacji z Bogiem. Tym samym obecność instrumentów perkusyjnych oznacza życie, świętowanie i błogosławieństwo, natomiast ich milczenie czy brak zapowiada duchową pustkę oraz doświadczenie kary.

Interesującym aspektem symboliki instrumentów perkusyjnych jest ich silny związek z uczestnictwem całej wspólnoty. Instrumenty strunowe często wykonywali wyspecjalizowani muzycy, natomiast bębny i tamburyny pojawiają się przede wszystkim w rękach kobiet uczestniczących w świętowaniu, takich, jak Miriam czy córki Izraela wychodzące na spotkanie zwycięskich wojowników (por. Sdz 11,34; 1 Sm 18,6-7). Świadczy to o społecznym wymiarze muzyki biblijnej. Instrumenty perkusyjne symbolizują wspólnotę, która odpowiada na działanie Boga radością i wdzięcznością.

Analiza powyższych świadectw biblijnych prowadzi do jednoznacznego wniosku, że instrumenty perkusyjne posiadają przede wszystkim symbolikę wspólnotowego uwielbienia, zwycięstwa oraz wdzięczności. Ich rytm organizował świętowanie i jednoczył uczestników liturgii, przypominając, że relacja człowieka z Bogiem nie ogranicza się do indywidualnej modlitwy, lecz realizuje się również we wspólnocie wierzących. Instrumenty te wyrażają radość płynącą z doświadczenia zbawienia i stanowią znak życia religijnego przeżywanego z entuzjazmem oraz zaangażowaniem całego człowieka.

## Instrumenty muzyczne w kulcie świątynnym

Kult sprawowany w Świątyni Jerozolimskiej stanowił centrum życia religijnego starożytnego Izraela. Wszystkie najważniejsze święta, ofiary i uroczystości narodowe koncentrowały się wokół tego miejsca, które Izraelici postrzegali jako szczególną przestrzeń obecności Boga. W tej rzeczywistości muzyka nie była dodatkiem do liturgii ani elementem o charakterze wyłącznie estetycznym. Stanowiła integralną część kultu, podporządkowaną jego teologicznym celom i ściśle związaną z obrzędami ofiarniczymi. Instrumenty muzyczne współtworzyły liturgię, podkreślając jej uroczysty charakter oraz pomagając zgromadzonej wspólnocie wyrazić uwielbienie wobec Jahwe (de Vaux, 1965, s. 453–468).

Najstarsze informacje dotyczące organizacji muzyki liturgicznej w świątyni pojawiają się w związku z działalnością króla Dawida. Księgi Kronik przypisują mu uporządkowanie służby lewickiej oraz wyznaczenie śpiewaków i instrumentalistów odpowiedzialnych za oprawę muzyczną kultu (1 Krn 15–16; 23; 25). Niezależnie od dyskusji nad historycznym charakterem tych przekazów nie ulega wątpliwości, że tradycja izraelska wiązała rozwój muzyki świątynnej właśnie z osobą Dawida. Muzyka zostaje ukazana jako służba liturgiczna, wykonywana przez

osoby odpowiednio przygotowane i przeznaczone do tego zadania (Braun, 2002, s. 109–132).

Centralną rolę w muzyce świątynnej odgrywali lewici. Nie byli oni jedynie muzykami w dzisiejszym rozumieniu tego słowa, lecz pełnili funkcję liturgiczną. Ich śpiew i gra na instrumentach stanowiły element kultu porównywalny z innymi czynnościami wykonywanymi podczas składania ofiar. Księga Kronik wymienia Asafa, Hemana i Jedutuna jako zwierzchników zespołów muzycznych odpowiedzialnych za organizację śpiewu i akompaniamentu instrumentalnego (1 Krn 25,1-7). Świadczy to o wysokim stopniu muzyki świątynnej i jej profesjonalnym charakterze oraz znaczeniu w życiu religijnym Izraela (Smith, 2011, s. 89–106).

Instrumentarium świątynne obejmowało zarówno instrumenty strunowe, jak i dęte oraz perkusyjne. Harfy i liry towarzyszyły śpiewowi psalmów, cymbały wyznaczały rytm i podkreślały uroczyste momenty celebracji, natomiast srebrne trąby wykonywane przez kapłanów ogłaszały rozpoczęcie ofiar oraz najważniejszych świąt religijnych (Lb 10,10; 2 Krn 5,12-13). Każdy z instrumentów posiadał określoną funkcję liturgiczną i nie był używany przypadkowo. W liturgii Izraela nie chodziło o efekt artystyczny, lecz o podporządkowanie muzyki porządkowi kultu ustanowionemu przez Boga Jahwe (Idelsohn, 1929, s. 73–85).

Wyjątkowym wydarzeniem ukazującym znaczenie muzyki w kulcie jest poświęcenie Świątyni Salomona. Autor Drugiej Księgi Kronik opisuje wspólny śpiew lewitów oraz grę na trąbach, cymbałach, harfach i lirach, po czym „chwała Pana nappełniła dom Boży” (2 Krn 5,11-14). Tekst ten posiada głęboką wymowę teologiczną. Muzyka nie wywołuje obecności Boga, lecz towarzyszy objawieniu Jego chwały. Harmonia śpiewu i instrumentów staje się obrazem harmonii pomiędzy Bogiem a wspólnotą przymierza. Liturgia osiąga swój cel nie w doskonałości wykonania muzycznego, ale w spotkaniu człowieka z Bogiem.

Podobną funkcję pełniły instrumenty podczas składania codziennych ofiar. Według przekazów biblijnych oraz późniejszej tradycji żydowskiej śpiew psalmów wykonywano równocześnie z obrzędem ofiarniczym. Muzyka nie była więc odrębnym elementem celebracji, lecz współtworzyła jej strukturę. Psalm stawał się modlitwą całego zgromadzenia, natomiast instrumenty wzmacniały wspólnotowy charakter uwielbienia. Jak zauważa Werner, liturgia Izraela była syntezą słowa, śpiewu, gestu i dźwięku, tworząc jednolitą przestrzeń oddawania czci Bogu (Werner, 1984, s. 108–119).

Na uwagę zasługuje również ściśle rozróżnienie kompetencji pomiędzy lewitami a kapłanami. Gra na srebrnych trąbach należała wyłącznie do potomków Aarona (Lb 10,8), podczas gdy wykonawstwo

na instrumentach strunowych i cymbałach powierzano lewitom. Rozdział ten podkreśla sakralny charakter muzyki świątynnej. Nie była ona domeną prywatnej inicjatywy ani indywidualnej twórczości, lecz częścią ustanowionego przez Boga porządku liturgicznego (de Vaux, 1965, s. 457–460).

W okresie Drugiej Świątyni muzyka zachowała swoje znaczenie, choć uległa częściowym zmianom organizacyjnym. Źródła rabiniczne oraz pisma Józefa Flawiusza świadczą o istnieniu licznych zespołów lewickich, odpowiedzialnych za wykonywanie psalmów podczas codziennych i świątecznych nabożeństw. Zburzenie Świątyni Jerozolimskiej w 70 roku po Chr. zakończyło rozwój tej tradycji liturgicznej, jednak pamięć o muzyce świątynnej przetrwała zarówno w judaizmie rabinicznym, jak i w rodzącym się chrześcijaństwie (Braun, 2002, s. 189–198).

Reasumując, instrumenty muzyczne w kulcie świątynnym posiadały znaczenie znacznie wykraczające poza funkcję estetyczną. Stanowiły element liturgii ustanowionej przez Boga, porządkowały przebieg celebracji oraz wyrażały jedność zgromadzenia wierzących. Ich symbolika koncentrowała się wokół idei uwielbienia, świętości i Bożej obecności. Muzyka nie była celem samym w sobie, lecz służbą wobec Boga i wspólnoty, stając się jednym z najbardziej wyrazistych przejawów religijności starożytnego Izraela.

## **Instrumenty jako znaki radości, zwycięstwa i dziękczynienia**

Jednym z najważniejszych wymiarów symboliki instrumentów muzycznych w Biblii jest ich ścisły związek z doświadczeniem radości płynącej z obecności Boga oraz z wydarzeniami, w których Izrael rozpoznawał Jego zbawcze działanie. Muzyka instrumentalna nie była traktowana jako forma rozrywki ani wyłącznie artystycznej ekspresji. W świadomości biblijnej stanowiła odpowiedź wspólnoty na Boże błogosławieństwo, zwycięstwo nad nieprzyjaciółmi, zakończenie okresu cierpienia lub pomyślne zakończenie ważnych wydarzeń religijnych. Instrumenty muzyczne wyrażały zatem nie tyle emocje człowieka, ile przede wszystkim jego wdzięczność wobec Boga za otrzymane dobro (Braun, 2002, s. 169–180).

Pierwszym wydarzeniem, w którym muzyka staje się znakiem zwycięstwa i dziękczynienia, jest przejście Izraelitów przez Morze Czerwone. Po zagładzie wojsk faraona Mojżesz wykonuje hymn uwielbienia, natomiast Miriam wraz z kobietami wychodzi z bębnami i tańcem, śpiewając pieśń na cześć Boga (Wj 15,20-21). Instrumenty perkusyjne nie ilustrują jedynie radości zwycięzców. Ich obecność wskazuje, że zwycięstwo nie zostało odniesione dzięki sile militarnej Izraela, lecz dzięki interwencji Jahwe, to ważny czynnik. Muzyka

staje się publicznym wyznaniem wiary oraz aktem wdzięczności wobec Boga, który wyzwala swój lud z niewoli (Smith, 2011, s. 32–37).

Podobną funkcję pełni muzyka w opisach triumfalnych powrotów wojowników. Po zwycięstwie Dawida nad Filistynami kobiety wychodzą z miast Izraela „ze śpiewem, tańcem, bębnami, okrzykami radości i cymbałami” (1 Sm 18,6-7). Instrumenty nie służą tutaj wywyższeniu bohatera wojennego. Narracja biblijna konsekwentnie przypomina, że źródłem zwycięstwa pozostaje Bóg. Muzyka podkreśla zatem religijny wymiar wydarzenia, ukazując triumf jako owoc Bożego błogosławieństwa, a nie wyłącznie ludzkiego wysiłku czy sprawności bojowej (Werner, 1984, s. 83–89).

Wyjątkowym przejawem radości religijnej jest uroczyste sprowadzenie Arki Przymierza do Jerozolimy. Natchniony autor Drugiej Księgi Samuela podkreśla, że Dawid oraz cały Izrael grali na harfach, lirach, bębnach, grzechotkach i cymbałach (2 Sm 6,5). Muzyka staje się znakiem obecności Boga pośród swojego ludu. W tym przypadku radość nie wynika z sukcesu politycznego ani militarnego, lecz z faktu, że Arka jako ten symbol przymierza, zajmuje należne miejsce w życiu religijnym narodu zaś instrumenty muzyczne wyrażają wspólnotowe doświadczenie bliskości Boga oraz pragnienie oddania Mu najwyższej czci (Braun, 2002, s. 115–123).

Motyw radości szczególnie wyraźnie widać w Psalmach. Psalmista wielokrotnie zachęca do wychwalania Boga przy pomocy harfy, cytry, lutni, trąb i cymbałów (Ps 33,2-3; Ps 47,6; Ps 81,2-4; Ps 98,4-6; Ps 150,3-5). Instrumenty muzyczne stają się symbolem pełni uwielbienia. Człowiek nie ogranicza się do wypowiedzania słów modlitwy, lecz angażuje wszystkie dostępne środki wyrazu, aby odpowiedzieć na dobroć Boga. Znamienne jest, że Psalm 150 wymienia niemal całe znane w Izraelu instrumentarium, tworząc obraz powszechnego uwielbienia, w którym uczestniczy cała wspólnota wierzących (Idelsohn, 1929, s. 86–92).

Instrumenty muzyczne towarzyszyły również obchodom najważniejszych świąt religijnych. Dźwięk szofaru rozpoczynał *Rosz Haszana*, srebrne trąby rozbrzmiewały podczas świąt pielgrzymich, a śpiew psalmów z akompaniamentem instrumentów stanowił nieodłączny element liturgii świątynnej. W ten sposób muzyka przypominała o historii zbawienia oraz aktualizowała pamięć o wielkich dziełach Boga. Radość wyrażana przez instrumenty nie była chwilowym uniesieniem emocjonalnym, lecz wynikała z przekonania, że Bóg pozostaje wierny przymierzu zawartemu z Izraelem (de Vaux, 1965, s. 459–468).

W literaturze prorockiej zapowiedź powrotu z wygnania również zostaje przedstawiona przy pomocy obrazów muzycznych. Jeremiasz zapowiada,

że Izrael ponownie będzie się cieszył przy dźwięku bębnów i tańca (Jr 31,4), zaś Izajasz opisuje odnowioną wspólnotę jako lud, który śpiewa i raduje się przed Bogiem (Iz 30,29). Instrumenty muzyczne stają się symbolem odrodzenia religijnego oraz znakiem przywrócenia właściwej relacji pomiędzy Bogiem a Jego ludem. Tam, gdzie powraca muzyka, powraca również życie, nadzieja i błogosławieństwo.

Nieprzypadkowo autorzy Nowego Testamentu sięgają po starotestamentalną symbolikę radości wyrażanej muzyką. Ewangeliczne przypowieści wspominają o muzyce i tańcach towarzyszących uczcie (Łk 15,25), natomiast Apokalipsa przedstawia zbawionych śpiewających nową pieśń przed tronem Boga (Ap 5,8-10; 14,2-3). Choć teksty te nie opisują szczegółowo instrumentów, kontynuują biblijną ideę, według której muzyka jest naturalną odpowiedzią stworzenia na dzieło zbawienia.

Ta analiza pozwala uznać, że instrumenty muzyczne są przede wszystkim znakami radości zakorzenionej w doświadczeniu Boga. Symbolizują wdzięczność, zwycięstwo, pokój oraz wspólnotowe świętowanie Bożych dzieł. Ich obecność przypomina, że autentyczna radość Izraela nie rodzi się z powodzenia materialnego czy militarnego, lecz z pewności, iż Bóg pozostaje obecny pośród swojego ludu i nieustannie prowadzi go przez historię zbawienia.

## **Instrumenty jako znaki pokuty, wezwania i sądu Bożego**

Obok symboliki radości i uwielbienia Biblia ukazuje również drugi, równie istotny wymiar instrumentów muzycznych. Dźwięki niektórych z nich stają się znakiem wezwania do nawrócenia, zapowiedzią sądu ostatecznego oraz przypomnieniem o odpowiedzialności człowieka wobec Boga. Szczególną rolę odgrywają w tym kontekście instrumenty dęte, przede wszystkim szofar oraz srebrne trąby, których donośne brzmienie posiadało znaczenie religijne i egzystencjalne. W tradycji Izraela ich dźwięk był rozpoznawalnym sygnałem mobilizującym wspólnotę do działania, modlitwy i duchowej odnowy (Braun, 2002, s. 123–146). I najbardziej charakterystycznym instrumentem związanym z symboliką pokuty pozostaje tu szofar.

W prawodawstwie Mojżeszowym jego dźwięk wyznaczał początek święta *Rosz Haszana*, określanego jako „dzień trąbienia” (Kpł 23,24; Lb 29,1). Tradycja żydowska odczytywała ten dzień jako wezwanie do rachunku sumienia oraz rozpoczęcie dziesięciu dni pokuty prowadzących do *Jom Kipur*. W tym kontekście szofar nie był zwykłym instrumentem liturgicznym. Jego dźwięk przypominał człowiekowi o konieczności odnowienia przymierza z Bogiem oraz przygotowania się na sąd Boży. Symbolika instrumentu koncentrowała się więc

wokół idei duchowego przebudzenia i nawrócenia (Smith, 2011, s. 118–126).

Znaczenie szofaru szczególnie wyraźnie ukazują prorocy. Joel rozpoczyna swoje wezwanie słowami: „Dmijcie w róg na Syjonie, uderzcie na alarm na mojej świętej górze” (Jl 2,1). Instrument nie zapowiada tutaj święta ani zwycięstwa, lecz dzień Pański – moment rozliczenia człowieka z jego wierności przymierzu. Następnie prorok wzywa do postu, pokuty i powrotu do Boga; nawrócenia (Jl 2,12-17). Dźwięk szofaru staje się początkiem procesu nawrócenia całej wspólnoty. Jest głosem ostrzeżenia, ale jednocześnie zaproszeniem do doświadczenia Bożego miłosierdzia.

Podobną symbolikę odnajdujemy u proroka Ezechiela. W przypowieści o strażniku Izraela człowiek odpowiedzialny za bezpieczeństwo miasta ma obowiązek zadąć w róg, gdy zbliża się niebezpieczeństwo (Ez 33,3-6). Jeżeli ostrzeże mieszkańców, wypełni swoją powinność. Jeżeli jednak zamilknie, poniesie odpowiedzialność za ich śmierć. Instrument muzyczny staje się tu metaforą prorockiej misji głoszenia słowa Bożego. Tak jak dźwięk rogu ostrzega przed niebezpieczeństwem fizycznym, tak przepowiadanie proroka ostrzega przed duchowymi konsekwencjami grzechów (de Vaux, 1965, s. 435–438).

Również prorok Jeremiasz wykorzystuje motyw trąby jako symbolu Bożego wezwania. Słyszac dźwięk rogu, doświadcza niepokoju związanego

ze zbliżającym się sądem: „Jak długo będę patrzył na sztandar i słyszał głos trąby? – mówi” (Jr 4,21). Instrument nie oznacza już triumfu, lecz przypomina o skutkach niewierności Izraela. Podobny obraz pojawia się u proroka Amosa, który zadaje retoryczne pytanie: „Czy dmie się w róg w mieście, a lud się nie lęka?” (Am 3,6). Dla tego proroka odgłos szofaru jest znakiem mobilizacji sumień oraz przypomnieniem, że życie człowieka będzie osądzone przez Boga.

Interesującym aspektem symboliki instrumentów jest kontrast pomiędzy ich dźwiękiem a ciszą. O ile prorocy często wykorzystują odgłos trąby jako obraz wezwania Boga, o tyle zanik muzyki oznacza doświadczenie sądu i opuszczenia. Izajasz zapowiada, że „ustała radość bębnow, ucichł gwar weselących się” (Iz 24,8), natomiast Ezechiel przekazuje słowa Boga: „Położę kres dźwiękowi twoich pieśni i nie będzie już słyszeć głosu twoich cytr” (Ez 26,13). A zatem milczenie instrumentów symbolizuje zerwanie więzi z Bogiem oraz utratę błogosławieństwa. Cisza nie jest tu znakiem kontemplacji, lecz konsekwencją duchowej pustki; nicości duchowej.

Starotestamentalna symbolika trąby znajduje swoją kontynuację w Nowym Testamencie. Święty Paweł zapowiada, że zmartwychwstanie umarłych nastąpi „na dźwięk trąby ostatecznej” (1 Kor 15,52), natomiast w Pierwszym Liście do Tesaloniczan pisze o „głosie archanioła i trąbie Bożej”

(1 Tes 4,16). Jeszcze pełniej motyw ten rozwija Apokalipsa św. Jana, w której siedem trąb zapowiada kolejne etapy Bożego sądu nad światem (Ap 8–11). Autor nawiązuje świadomie do starotestamentalnej symboliki szofaru, ukazując go jako znak ostatecznej interwencji Boga w historię ludzkości (Werner, 1984, s. 140–148).

Ta analiza biblijnych tekstów Starego i Nowego Testamentu prowadzi do wniosku, że instrumenty muzyczne, zwłaszcza dęte, posiadają głęboki wymiar profetyczny. Ich dźwięk nie służy jedynie organizacji życia religijnego ani podkreśleniu uroczystego charakteru celebracji. Jest także wezwaniem do czujności, przypomnieniem o odpowiedzialności człowieka wobec Boga oraz zapowiedzią Jego sprawiedliwego sądu. Jednocześnie symbolika ta nigdy nie ma charakteru wyłącznie negatywnego. Wezwanie do pokuty pozostaje zawsze zaproszeniem do odnowienia przymierza i doświadczenia Bożego miłosierdzia. W ten sposób instrument muzyczny staje się nie tylko znakiem sądu, lecz także znakiem nadziei, ponieważ wskazuje drogę prowadzącą do pojednania z Bogiem.

### **Znaczenie symboliki instrumentów muzycznych dla teologii biblijnej**

Przeprowadzona analiza symboliki instrumentów muzycznych występujących na kartach Pisma Świętego prowadzi do wniosku, że ich znaczenie wy-

kracza daleko poza zagadnienia związane z historią muzyki czy kulturą starożytnego Bliskiego Wschodu. Instrumenty nie są jedynie elementami materialnego wyposażenia liturgii ani ilustracją dawnych praktyk religijnych. W perspektywie biblijnej stają się nośnikami treści teologicznych, uczestnicząc w przekazywaniu prawd o Bogu, człowieku i historii zbawienia. Ich symbolika wpisuje się w szeroko rozumiany język znaków, za pomocą którego autorzy natchnieni ukazują rzeczywistość przekraczającą doświadczenie zmysłowe (Braun, 2002, s. 15–21).

Pierwszym istotnym wnioskiem płynącym z analizy tekstów biblijnych jest ścisły związek muzyki z ideą objawienia. Dźwięk instrumentów wielokrotnie towarzyszy wydarzeniom, w których Bóg objawia swoją wolę lub swoją obecność. Szofar rozbrzmiewający na Synaju (Wj 19,16-19), trąby kapłańskie podczas świąt (Lb 10,1-10) czy instrumenty obecne przy poświęceniu Świątyni (2 Krn 5,11-14) ukazują, że muzyka staje się jednym ze środków komunikacji pomiędzy Bogiem a człowiekiem. One nie zastępują słowa Bożego, lecz przygotowują wspólnotę na jego przyjęcie i podkreślają wyjątkowość chwili objawienia. W tym znaczeniu instrument muzyczny posiada funkcję sakralnego znaku wskazującego na obecność Boga w historii (Smith, 2011, s. 89–106).

Drugim wymiarem teologicznym jest związek muzyki z ideą przymierza. W Starym Testamen-

cie instrumenty muzyczne bardzo często pojawiają się podczas wydarzeń przypominających Izraelowi o jego szczególnej relacji z Jahwe. Święta religijne, procesje z Arką Przymierza, liturgia świątynna czy śpiew psalmów nie były jedynie formami publicznej celebracji. Stanowiły aktualizację przymierza zawartego na Synaju. Muzyka przypominała wspólnocie o wierności Boga oraz o odpowiedzialności człowieka za zachowanie Bożego prawa. Instrument stawał się zatem symbolem pamięci religijnej oraz trwałości Bożych obietnic (de Vaux, 1965, s. 453–468).

Równie istotny pozostaje antropologiczny wymiar symboliki muzycznej. Biblia ukazuje człowieka jako istotę powołaną do oddawania chwały Bogu nie tylko słowem, lecz całym swoim istnieniem. Śpiew, gra na instrumentach, taniec i procesje stanowią różne formy tej samej odpowiedzi na Boże działanie. Instrument muzyczny symbolizuje więc pełne zaangażowanie człowieka w akt kultu. Wyraża jedność intelektu, emocji i ciała, ukazując religijność jako doświadczenie obejmujące całą osobę ludzką. Taka wizja kultu odróżnia tradycję biblijną od wielu religii starożytnego Bliskiego Wschodu, w których muzyka nierzadko pełniła funkcję magiczną lub ekstatyczną. W Biblii pozostaje ona zawsze podporządkowana wierze w jedynego Boga (Idelsohn, 1929, s. 73–92).

Symbolika instrumentów w końcu odsłania eklezjalny wymiar muzyki. Choć pojęcie Kościoła

pojawiło się dopiero w Nowym Testamencie, już liturgia Izraela ukazuje muzykę jako działanie całej wspólnoty wierzących. Instrumenty jednoczą zgromadzenie podczas świąt, ofiar i procesji, czyniąc z wielu osób jeden lud oddający chwałę Bogu. W tym sensie muzyka posiada wymiar wspólnototwórczy. Nie służy indywidualnej prezentacji umiejętności wykonawczych, organizowania koncertów lecz budowaniu jedności zgromadzenia liturgicznego (Werner, 1984, s. 108–119).

Nie można też pominąć eschatologicznego znaczenia instrumentów muzycznych. Prorocy zapowiadają czas, gdy odnowiony Izrael ponownie będzie śpiewał i wychwalał Boga, natomiast autor Apokalipsy przedstawia liturgię niebiańską jako nieustanne uwielbienie Stwórcy. Symbolika muzyczna przekracza więc granice historii i kieruje uwagę ku rzeczywistości ostatecznej. Instrumenty stają się zapowiedzią doskonałej komunii człowieka z Bogiem, która znajdzie swoje spełnienie w eschatologicznym Królestwie Bożym (Smith, 2011, s. 174–181).

W świetle powyższych analiz możemy stwierdzić, że instrumenty muzyczne tworzą spójny system symboli obecnych w całej Biblii. Instrumenty strunowe wyrażają modlitwę, pokój i kontemplację, instrumenty dęte symbolizują objawienie, wezwanie oraz sąd Boży, natomiast instrumenty perkusyjne oznaczają radość, zwycięstwo i wspólnotowe uwiel-

bienie. Poszczególne grupy instrumentów nie funkcjonują w izolacji, lecz wzajemnie się uzupełniają, tworząc bogaty język religijnych znaków i symboli. Dzięki temu muzyka staje się jednym z najpełniejszych sposobów wyrażania relacji człowieka z Bogiem oraz interpretowania historii zbawienia.

Z perspektywy współczesnej biblistyki i muzykologii analiza symboliki instrumentów muzycznych pozwala lepiej zrozumieć też nie tylko kulturę religijną starożytnego Izraela, ale również samą naturę biblijnego kultu. Instrumenty nie są bowiem jedynie świadectwem dawnej praktyki liturgicznej. Pozostają trwałym symbolem dialogu Boga z człowiekiem, przypominając, że muzyka od początku historii zbawienia była jednym z najważniejszych języków wiary. Odczytywane w tym kontekście zachowują swoją aktualność również dla współczesnej refleksji teologicznej, wskazując, że autentyczna muzyka religijna nie ogranicza się do funkcji estetycznej, lecz prowadzi ku spotkaniu z Bogiem i budowaniu wspólnoty wierzących.

### Bibliografia

- Augustyn (1986). *Objaśnienia psalmów. Ps 1–36* (J. Sulowski, tłum.; E. Stanuła, oprac.). Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Augustyn (1986). *Objaśnienia psalmów. Ps 36–57* (J. Sulowski, tłum.; E. Stanuła, oprac.). Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.

- Augustyn (1986). *Objaśnienia psalmów. Ps 58–77* (J. Sulowski, tłum.; E. Stanula, oprac.). Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Augustyn (1986). *Objaśnienia psalmów. Ps 78–102* (J. Sulowski, tłum.; E. Stanula, oprac.). Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Augustyn (1986). *Objaśnienia psalmów. Ps 103–123* (J. Sulowski, tłum.; E. Stanula, oprac.). Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Augustyn (1986). *Objaśnienia psalmów. Ps 124–150* (J. Sulowski, tłum.; E. Stanula, oprac.). Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Braun J. (2002). *Music in ancient Israel/Palestine: Archaeological, written, and comparative sources* (D. W. Stott, tłum.). Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- de Vaux R. (1965). *Ancient Israel: Its life and institutions* (J. McHugh, tłum.). London: Darton, Longman & Todd.
- Idelsohn A.Z. (1929). *Jewish music in its historical development*. New York: Henry Holt and Company.
- Kubies G. (2023). Mojżesz i srebrne trąbki Izraelitów (Lb 10,1-10). „Analecta Cracoviensia”, 55, 111–147. <https://doi.org/10.15633/acr.5505>
- Montagu J. (2002). *Musical instruments of the Bible*. Lanham: Scarecrow Press.
- Piotrowski P. (2018). *Mały leksykon mistrzów muzyki klasycznej*. Kraków: Wydawnictwo PETRUS.

- Piotrowski P. (2022). *Mały leksykon instrumentów muzycznych*. Kraków: Wydawnictwo PETRUS.
- Smith J.A. (2011). *Music in ancient Judaism and early Christianity*. Burlington: Ashgate Publishing.
- Werner E. (1984). *The sacred bridge: The interdependence of liturgy and music in synagogue and church during the first millennium*. New York: Da Capo Press.